

ЕКОНОМІКА

В'ячеслав Боднарчук

●

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КІЮТСЬКОГО ПРОТОКОЛУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕНЕРГОГЕНЕРУЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Інтенсивна економічна діяльність людини та безмірне споживання природних ресурсів призводять до негативного впливу на кліматичну систему нашої планети. Екологія сьогодні ставить перед людством складне завдання – стабілізувати клімат чи хоча б пом'якшити наслідки його зміни.

На сьогодні важко уявити економіку будь-якої країни без такої важливої галузі, як електроенергетика. На жаль, саме підприємства енергетики є одними з найбільших споживачів природних ресурсів – з одного боку, та джерелом викиду в атмосферу парникових газів – з іншого.

Проблема надмірної енерговитратності в нашій країні виходить далеко за межі приватногосподарської, оскільки її наслідки доводиться ліквідувати на макрорівні. Гіпертрофовані потреби в енергоносіях виступають потенційним джерелом інфляції витрат, пасивного сальдо торгового балансу, зростання державного боргу та витрат бюджету, суттєво знижують конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку. Саме тому підвищення ефективності енерговикористання стає об'єктом державного регулювання при розробці та проведенні державної економічної політики. При цьому найбільшу актуальність набуває вирішення проблеми енергозбереження, особливо для енергогенеруючих підприємств України.

Окрім того, проблема зміни клімату вже давно турбує світову громадськість. У 1992 році на конференції ООН по навколишньому середовищу в Ріо-де-Жанейро 155 країн, включаючи Україну, підписали рамкову конвенцію ООН про зміну клімату. В 1997 році на конференції Сторін рамкової конвенції ООН про зміну клімату в Кіото (Японія) був прийнятий протокол. Сутність Кіотського протоколу зводиться до скорочення в 2008-2012 роках світових викидів парникових газів на 5% від рівня 1990 року¹. Кіотський протокол – це міжнародний документ, який використовує ринковий механізм для вирішення глобальних екологічних проблем. Це так звана торгівля квотами – дозволами на викиди. Якщо країна не використовує свою квоту повністю, то вона може передати або продати “вільну частину” іншій країні.

Варто зазначити, що сучасне становище енергогенеруючих підприємств в Україні багато в чому погіршилось порівняно з минулим. Це стосується зменшення обсягів виробництва, погіршення фінансового стану енергетичних компаній, старіння основних виробничих фондів, дефіциту кваліфікованих працівників тощо. Однак, з іншого боку, саме цей фактор дає енергогенеруючим підприємствам України ефективно використовувати механізми Кіотського протоколу, оскільки рівень виробництва електричної енергії на сьогодні значно менший рівня

виробництва 1990 року. Окрім того, в рамках протоколу українська квота була встановлена на рівні обсягу викидів у 1990 році. Але внаслідок економічного спаду нині викиди українських підприємств загалом та підприємств електроенергетики зокрема суттєво менші за виділені квоти. Таким чином, Україна та енергогенеруючі підприємства нічого зменшувати не повинні (можна і збільшити), а різницю між квотою та фактичними викидами держава може з вигодою продавати іншим країнам.

На сьогодні найбільш проблемним газом є вуглекислий (CO_2), тому торгівля квотами вуглекислого газу здатна принести найбільший ефект. За підрахунками експертів, Україна, виходячи з нинішніх показників, може запропонувати ринку квоту на 146 млн. тонн вуглекислого газу щорічно і виступає другим потенційним продавцем після Росії (300 млн. тонн)². Ціна на ці викиди прогнозується на рівні 5-25 євро за тону, а можливі доходи від продажу квот, за оцінками німецької консультативної групи, становлять від 500 млн. євро до 2 млрд. євро.³

Згідно з Кіотським протоколом, заліковим періодом (період, за який відбувається зменшення викидів) є період з 2008 по 2012 рік. Існує велика можливість, що дія Кіотського протоколу буде продовжена і далі, але, якщо по закінченні зазначеного залікового періоду країна-учасниця Кіотського протоколу буде перевищувати встановлену квоту по викидах парникових газів, то вона буде змушена виплачувати значні штрафні санкції, що в свою чергу ляже на плечі підприємств даної країни, якими було порушено розподілені квоти.

На сьогодні основний механізм залучення інвестицій з метою зменшення викидів парникових газів та відповідної модернізації обладнання для енергогенеруючих підприємств України – це механізм спільного провадження проектів. Так, згідно з Кіотським протоколом, країна, яка перевищує рівень викидів, може зменшувати їх кількість у будь-якій іншій країні за допомогою проектів спільного провадження. Іноземний виробник за такого механізму фінансує проекти, наприклад, в Україні, а зменшення викидів зараховує на свою квоту. Економічна ефективність таких схем очевидна: рівень технологій екологічно брудних виробництв у ЄС такий, що вартість їх покращення значно вища, ніж в країнах, що розвиваються. За оцінками експертів Світового банку, на кожен тону зниження викидів вуглекислого газу в Україні необхідно витратити всього 7 доларів, у Росії – 20 доларів, США – 190 доларів, в ЄС – 270 доларів, в Японії – 600 доларів.⁴ Таким чином, Україна є особливо привабливою для західних інвесторів, які прагнуть отримати максимальні квоти за мінімальних вкладень.

У свою чергу, саме за рахунок проектів спільного провадження енергогенеруючі підприємства України можуть вирішити одразу кілька завдань:

- отримання значних фінансових інвестицій;
- здійснення за рахунок отриманих інвестицій модернізації та реконструкції зношеного та застарілого обладнання;
- зменшення за рахунок модернізації та реконструкції обладнання викидів парникових газів, що приведе до покращення екологічної ситуації в регіоні, а також зменшить плату за забруднення;
- вирішення проблеми енергозбереження внаслідок зменшення використання палива, що зараз гостро стоїть перед енергогенеруючими підприємствами України.

В Україні існує значний потенціал енергозбереження, який, за оцінкою Енергетичної стратегії України, становить від 25 до 51% загального енергоспоживання (74,2 млн. тонн умовного палива у 2010 році, 135,1 млн. тонн умовного палива у 2015 році, 191,9 млн. тонн у 2020 році, 318,4 млн. тонн у 2030 році)⁵. Але реалізація цього потенціалу передбачається за рахунок залучення масштабних інвестицій в енергозберігаючі технології (30,6 млрд. грн. у 2010 р., 53,7 млрд. грн. у 2015 р., 69,0 млрд. грн. у 2020 р., 102,3 млрд. грн. у 2030 р.)⁶. Одним із джерел фінансування розвитку енергозберігаючих технологій може виступати механізм впровадження проектів згідно з Кіотським протоколом.

Враховуючи мінімальні розміри внутрішніх інвестицій енергогенеруючих

підприємств в основні фонди та екологічні проекти, що викликано низьким рівнем рентабельності, вигода від Кіотського протоколу стає оптимальним варіантом оновлення основних засобів. Українські виробники електричної енергії у будь-якому випадку вимушені витратити кошти на екологічну безпеку. Правильно організована робота по Кіотському протоколу дозволяє перекласти ці затрати на підприємства інших країн.

Таким чином, Кіотський протокол є шансом для українських енергогенеруючих підприємств подолати не тільки екологічні проблеми, але й проблеми старіння (фізичного і морального) основних фондів, що в свою чергу допоможе частково вирішити гостру для України загалом проблему енергозбереження.

Джерела та література:

1. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікований Законом України № 430-IV (1430-15) від 04.02.2004;
2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року: схвалена розпорядженням КМУ від 15.03.2006 р. № 145-р.;
3. Гелетуха Г.Г., Матвеев Ю.Б., Филоненко А.В. НТЦ "Биомасса", Институт технической теплофизики НАН Украины. Киотский протокол и дополнительные инвестиции в энергосбережение // журнал "Отопление. Водоснабжение. Вентиляция, кондиционеры". – 2006. – № 2;
4. Заякинов Д. Киотский протокол стартует // "Киевские ведомости". – 2004. – № 214;
5. Киотский протокол как инструмент финансирования украинской экономики // Киевский центр политических исследований и конфликтологии. – 13.04.2004. - www.analitik.org.ua/current-comment/есonomу/407d5cd005f55/pagedoc1108_18;
6. Крюков В., Семененко Д. Атмосфера как источник доходов // журнал "Украинский бизнес". – 2007. - №27 (77);
7. Кузовенко В. Киотский протокол обязывает // журнал "Бумага и жизнь". – 2007. – №2 (78);
8. Миронов А. Украина может заработать на парниковых газах // "Деловая столица". – 2004. – № 6.

Володимир Іванець

БІЗНЕС-РОЗВІДКА: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сутність будь-якої розвідки (військової, економічної чи державного, приватного характеру) – це добування та накопичення відповідної інформації або обсягу відомостей певного напрямку для подальшої передачі замовнику для їх реалізації чи подальшого потенційного накопичення з певною метою.

У світі існують десятки чи сотні тисяч зареєстрованих та нелегальних агентств, бюро, фірм, організацій або служб безпеки розвідувального характеру, які займаються "економічною, конкурентною (competitive intelligence), маркетинговою, комерційною, корпоративною, діловою (business intelligence) розвідкою" чи "промисловим шпигунством", але всі вони виконують одні і ті ж функціональні операції, використовуючи подібні сили і засоби, однотипні методи добування розвідувальної інформації. Різниця лише в тому, що відомості, які добуваються спеціалістами "промислового шпигунства" (а третина зарубіжних служб маркетингу, аналітичних центрів великих корпорацій так чи інакше причетна до промислового шпигунства), одноразового використання, можуть стосуватися певного періоду чи об'єкта зацікавленості або повторюватись через деякий час, а конкурентна або ділова бізнес-розвідка, як правило, вирішує легальним способом проблемні питання, конкретні завдання, що стосуються економічної діяльності, прийняття управлінських рішень та накопичення відповідної інформації для подальшого використання у практичній діяльності фірми. Бізнес-розвідка збирає будь-яку значущу для накопичення в базі даних інформацію про конкурента з метою подальшого її використання з точки зору ретроперспективи. Так, одна із

кращих техаських Інтернет-агенцій “Стратфор”, що надає корисну розвідувальну для політичних і бізнесових структур інформацію із відкритих джерел, взяла свою назву від словосполучення “strategic forecasts” – “стратегічні прогнози”.

Крім того, “промислове шпигунство” використовує протиправні методи, засоби і заходи у добуванні потрібної розвідувальної інформації. А бізнес-розвідка є зареєстрованою законною структурою, яка займається направленою, організованою і комплексною діяльністю зі збору розвідувальних даних щодо конкретних конкурентів, зловмисників фірми та їх діяльності, направлені на підрив стабільності роботи чи іміджу фірми.

Якщо взяти конкретно назву розвідки, що займається вирішенням економічних проблем, то для неї, на нашу думку, найбільше підходить “бізнес-розвідка”, оскільки першим значенням слова *business* в англійській мові є “діло, постійне заняття, спеціальність”. Тому підрозділам, що постійно займаються розвідувальною діяльністю фірми, підходить більше назва бізнес-розвідка як основна їх спеціальність.

Бізнес-розвідка – це постійний процес збору, накопичення, структурування, аналізу даних про внутрішнє і зовнішнє середовище та видачі вищому менеджменту фірми інформації, що дозволяє їй передбачити зміни в цьому середовищі і приймати своєчасні оптимальні рішення з управління ризиками, впровадження змін у фірмі та відповідні заходи, направлені на задоволення майбутніх запитів споживачів і підтримку прибутковості. Підготовка стратегічних рішень фірмою з урахуванням даних бізнес-розвідки дозволяє різко збільшити ефективність рішень, що приймаються. З іншого боку, використання технологій розвідки дозволяє успішно здійснювати прогноз кризових явищ у бізнесі, тобто реалізувати функцію раннього попередження про кризи. А це, в свою чергу, робить можливим запровадити попереджувальні заходи і знизити напругу можливої кризи, здійснити її локалізацію чи зниження можливого збитку. Також це можливість використання цих знань про кризу у своїх інтересах, повернувши їх для укріплення свого стану чи послаблення конкурента.

Завдання збору та обробки інформації на регулярній основі потребує наявності регулярно оновлених інформаційних ресурсів. При цьому сучасні аналітичні технології, так названі *Deep mining* і *Business Intelligence*, потребують збереження даних в електронній формі. Звідси необхідність у сучасній технічній базі наявності програмного забезпечення, яке не тільки дозволить збирати дані із різних джерел, зберігати їх у структурованих і неструктурованих базах даних, але вести пошук в інформаційному полі. Джерелами інформації є Інтернет, онлайніві ресурси, ЗМІ в електронній формі, оновлені бази даних і електронні архіви, корпоративні інформаційні масиви та архіви електронної пошти. Крім того, потрібні люди – джерела інформації як поза фірмою, так і всередині її, аналітики і пошукачі, які знають правила роботи з інформацією і вміють їх застосовувати на практиці, співробітники-професіонали бізнес-розвідки, яких нелегко підібрати за високими вимогами до спеціальності розвідника.

Найважливішим моментом у діяльності бізнес-розвідки стає прогнозування. І основну роль у цьому починає відігравати поряд з розвідкою аналітична робота – моніторинг обстановки. Розвідка ідентифікує ризики, розробляє моделі загроз і сценарії криз, визначаються фактори, що діють на їх розвиток та ознаки їх наближення, щоб вчасно сконцентрувати в необхідному місці необхідні сили і засоби, провести необхідні організаційні зміни та прийняти превентивні заходи, щоб не допустити негативного розвитку кризи.

Аналогічно вирішуються завдання протидії недобросовісній конкуренції з метою захисту центру управління фірми, її цілісності, зв'язків, репутації на ринку. Окремим випадком цього завдання є недружні злиття і поглинання (рейдерство). Використовуючи методи бізнес-розвідки можна наперед побачити і упередити перші кроки, ознаки рейдерства, застосувати необхідні заходи, які будуть менше коштувати, ніж тоді, коли рейдерство набере повну силу.

Сучасні засоби і технології обробки розвідінформації дозволяють також вирішувати завдання внутрішньої безпеки (контррозвідки) фірми – оцінювати динаміку лояльності персоналу, виявляти центри напруги, факти витоку конфіденційної інформації, іншу діяльність персоналу проти фірми.

На жаль, інколи недовіра керівництва фірми зводить нанівець ефективну роботу бізнес-розвідки.

Крім того, проведення оперативно-розшукової діяльності приватними організаціями та особами в Україні не допускається. Однак її здійснення в економічних і соціальних інтересах підприємств, не порушуючи законів України та прав громадян, а також державної безпеки, не забороняється. Проте варто пам'ятати, що відповідно до ч. 4 ст. 23 Закону “Про інформацію”, забороняється збір відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законодавством. Ця детективна діяльність може проявитись у формі бізнес-розвідки, комерційних і маркетингових досліджень, промислової та інформаційної розвідки. Тому правова основа діяльності бізнес-розвідки може бути закріплена в статуті, правилах внутрішнього розпорядку, колективному договорі, посадових інструкціях, положеннях про захист комерційної таємниці та діяльність служби безпеки.

Отже, бізнес-розвідка, як і діючі заходи захисту від неї є важливими умовами забезпечення конкурентних переваг – одних із головних факторів, що забезпечують рівновагу економічного розвитку у світі, і будь-яка фірма або організація, котра серйозно ставиться до забезпечення безпеки своєї діяльності і розвитку, повинна мати у своїй структурі підрозділ бізнес-розвідки.

Джерела та література:

1. Доронин А.И. Бизнес-разведка, - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство “Ось - 89”, 2003. – 384 с.
2. Митрофанов А.А. Экономическая безопасность коммерческих предприятий и деловая разведка, Интернет-сайт, 2007.
3. Ткачук Тарас. Конкурентна розвідка: легальний інструмент дослідження ринку чи вид недобросовісної конкуренції, “Бизнес и безопасность”, № 4/2006 (54).
4. Ткачук Тарас. Історія розвитку та становлення конкурентної розвідки, “Бизнес и безопасность”, № 4/2006 (54).
5. Кравчук П.Я. Правове забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, “Право і безпека”, 2004/3”З.

Михайло Селінний, Василь Бондар

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОЩУВАННЯ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

Постановка проблеми. Важливу роль у вирішенні продовольчої проблеми країни відіграє цукровий підкомплекс. Неприятливе економічне становище АПК, зниження обсягів інвестицій, недосконалість податкової і кредитної систем, прорахунки у ціноутворенні, недостатня державна підтримка і захист внутрішнього ринку від конкуренції з боку імпортерів цукру-сирцю, погіршення фінансового становища більшості підприємств буряковоцукрового підкомплексу привели галузь до кризи. В Україні прослідковується стійка тенденція до скорочення посівних площ, зниження урожайності та валових зборів цукрових буряків, зниження ефективності їх вирощування. Тому важливим є аналіз технологій вирощування цукрових буряків.

Стан вивчення проблеми. Пошуку реальних шляхів виходу з кризи, дослідженню проблеми становлення та ефективного функціонування бурякового підкомплексу присвячені праці багатьох вчених, зокрема П.П. Борщевського,

В.С. Бондаря, С.Л. Дусанівського, О.О. Єранкіна, О.С. Зайця, Є.В. Імаса, М.Ю. Коденської, В.І. Пиркіна, В.Г. Поплавського, М.В. Роїка, О.М. Шпичака, І.Г. Яремчука та інших.

Метою статті є оцінка економічної ефективності окремих технологічних процесів на виробництві цукрових буряків.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням агропромислового комплексу України є формування такого ринкового механізму, який би був рушієм економічного прогресу, змушував суб'єктів господарської діяльності відновити, а в подальшому нарощувати обсяги сільськогосподарського виробництва, відмовлятися від застарілих технологій і освоювати нові, боротися за зниження собівартості продукції та підвищення рівня рентабельності господарств. Гнучкість технології передбачає вибір операцій залежно не тільки від особливостей агрокліматичної зони, а й від конкретних умов ринку.

Головною умовою інтенсифікації останнього є докорінне поліпшення використання землі на основі широкого впровадження досягнень науки і передової практики, прогресивних технологій виробництва сировини та її переробки, освоєння всебічно обґрунтованих і перевірених систем землеробства, які можуть забезпечити максимальну віддачу кожного гектара з одночасним скороченням витрат на виробництво продукції. В останні роки валове виробництво сільськогосподарської продукції зменшується, оскільки порушено комплексність галузей агровиробничого процесу, а також не дотримуються розроблені та перевірені на практиці технології [1].

Найбільша віддача від інтенсивних технологій досягається при комплексному матеріально-технічному забезпеченні. При їх впровадженні необхідно виходити з ефективності, для чого слід мати обґрунтовану систему показників, які дають можливість не тільки об'єктивно оцінювати, а й вибирати найдоцільніші ресурсозберігаючі варіанти технологічних процесів (табл.1).

У результаті досліджень встановлено, що витрати засобів виробництва і праці при комплексному використанні агротехнічних операцій з внесенням гербіцидів нижчі, ніж при агротехнічних методах боротьби з бур'янами. При чіткому дотриманні розроблених технологій обидві дають ефект. Ефективність цих технологій, особливо в останні роки, полягає в тому, що за рахунок своєчасного застосування інтенсивних агротехнічних прийомів при мінімальних витратах гербіцидів можна досягти зниження забур'яненості до межі, яка не завдає шкоди посівам цукрових буряків, уникнення зайвого забруднення отрутохімікатами, а також зниження собівартості продукції.

Підходи до проблеми оптимізації технології можуть бути різними, виходячи із стану забезпеченості господарства матеріально-технічними засобами, необхідної урожайності та собівартості. Тому для забезпечення достатнього рівня урожайності у межах існуючих технологій застосовують операції та технічні засоби, які не потребують значних витрат коштів. Основним критерієм оптимізації є мінімум додаткових капітальних вкладень.

Таблиця 1

Економічна ефективність окремих технологічних процесів на виробництві цукрових буряків, грн. га

Технологічні операції	Технологія		
	звичайна	інтенсивна	ресурсо-енергозберігаюча
Загальні витрати	6203,7	7028,1	3852,54
в т.ч.: заробітна плата	488,52	383,4	423,54
пальне	887,4	899,64	464,58
добрива	1528,2	152,82	898,2
засоби захисту рослин	1397,7	2191,5	713,7

витрати на виконання технологічних			
процесів: основний обробіток ґрунту	3081,6	3084,5	873,72
передпосівний обробіток ґрунту і сівба	801	801,36	373,5
догляд за посівами	1083,96	1896,8	1363,32
збирання	1236,6	1246	1241,82
Урожайність, т/га	35	45	35
Затрати праці, люд.-год./га	124,1	78,4	108,4
Собівартість, грн./т	177,24	156,18	110,07
Рентабельність, %	5,79	20,05	70,35

Так, на передпосівному обробітку ґрунту та сівбі, наприклад, замість 5-6 операцій (ранньовесняний обробіток ґрунту, вирівнювання поверхні поля, приготування, транспортування та внесення гербіцидів), де енергоємність становить 705,2 МДж/га, можна використати на передовому обробітку “Європак”. У цьому випадку енергоємність становить 156,2 МДж/га.

Комплекс таких заходів дає можливість зменшити собівартість цукрових буряків до 35%. [6]

Збір цукрових буряків є завершальним етапом праці бурякосіючих господарств протягом року. Від того, як він буде організований, залежить не тільки кінцевий результат – збір коренів з кожного гектара, але й вихід цукру на заводі та якість цукросировини при зберіганні. Питання про початок та строки продовження збиральних робіт залишається предметом обговорення, оскільки в ньому збігаються інтереси як буряківників, так і цукрових заводів. Для бурякосійних господарств важливо зібрати найбільшу кількість коренеплодів з високим вмістом цукру. Цукрарам при жаркій погоді, коли буряки ще не можна довго зберігати, потрібні невисокі темпи збирання – не більше тридобового запасу сировини. Але пізніше, при прохолодній погоді, залишений на полях врожай потрібно зібрати найскоріше та закласти його на зберігання до настання морозів. І ті, й інші інтереси законні та повинні бути узгоджені. [4]

При виборі початку та строків продовження збирання необхідно враховувати біологічні особливості цукрових буряків, які полягають у тому, що коренеплоди продовжують нарощувати масу та накопичувати цукор аж до заморозків і відмирання гички. Це явище відоме практикам, але висновки з нього вони роблять різні. Найправильніше було б починати збирання буряків якомога пізніше і вести його швидкими темпами. Однак на практиці виходить, що для цього потрібні велика кількість техніки і високі затрати, а до того ж частина посівів збирається за несприятливих умов.

Ті господарства, які розпочинають збирання буряків раніше і проводять його за сприятливих погодних умов, частіше бувають у вигаді, оскільки на це йде менше сил, і втрати коренеплодів бувають мінімальними. Правда, при цьому дещо зменшується загальна продуктивність та вихід цукру з гектара.

Раціональніше розпочинати збирання врожаїв у ранні строки (в кінці серпня – на початку вересня), вести його невисокими темпами до 20-25 вересня, а потім організувати масове збирання всіма силами та засобами і закінчити його не пізніше 10-15 жовтня, до осінньої непогоди.

Аналіз багаторічних даних по приростах маси коренеплодів і їх цукристості в різних зонах бурякосіяння за різні календарні періоди показав, що відносні показники, починаючи з 1 вересня, достатньо стабільні та не відрізняються більше ніж на 3%, що досить задовільно для практичних розрахунків. Тому, знаючи на цей момент фактичну густоту насадження рослин, середню вагу коренеплоду і його цукристість, можна розрахувати динаміку накопичення цукру за період з 1 вересня по 10 жовтня та тривалість збиральних робіт на кожному полі. Звичайно, що втрати цукру будуть найменшими, якщо врожай буряків зібрати в останній погожий день осені. Як правило, зробити це неможливо, тому господарству

доведеться змиритися з деякими втратами. Але чим більше справної збиральної техніки є у господарстві, тим меншими будуть ці втрати [2].

Коли вирішується питання про строки збирання, звичайно, розглядають збір цукру на ранню та пізню дати. Різниця здається дуже великою. Так, збір цукру на 1 вересня та на 10 жовтня відрізняється на 29,8%, тобто майже втричі. Однак за один день збирання врожаю не проводять. На незбираних площах цукор продовжує накопичуватися, тому фактичні втрати будуть значно менші, а за вказані дати становитимуть тільки 18,1%, тобто в 1,6 разу менше.

Відомо, що врожайність сільськогосподарських культур залежить від багатьох чинників, основним з яких є добрива як органічні, так і мінеральні. Загальновідомо, що основним органічним добривом є гній, в ефективному застосуванні якого немає потреби переконувати працівників сільського господарства. Лише враховуючи те, що виробництво його суттєво знизилось через зменшення поголів'я худоби, питання щодо ефективнішого його використання за таких умов є актуальним.

Наукою і практикою доведено, що у сівозмінах лісостепової зони гній доцільно вносити у ґрунт під оранку один раз у три-чотири роки під просапні культури, які мають довготривалий період вегетації і здатні використовувати поживні речовини у міру мінералізації органічної речовини. При цьому вищої врожайності культур досягають, коли заорюють його восени. Для цукрових буряків найкраща окупність гною всіма культурами досягається у разі внесення помірних норм (20-30т/га) [4]. Але для забезпечення рослин всіма поживними речовинами одного гною не достатньо, тому необхідно використовувати мінеральні добрива.

Дослідження показують, що для забезпечення бездефіцитного вмісту гумусу в ґрунті необхідно вносити на 1 га площі 9 т/га гною і $N_{50} P_{66} K_{66}$ кг/га діючої речовини мінеральних добрив, у тому числі під цукрові буряки 30 т/га гною і $N_{80} P_{100} K_{100}$. Проте зараз внесення такої кількості органічних і мінеральних добрив проблематичне та економічно невигідне. Тому гній і мінеральні добрива можна застосовувати на різних ділянках. Щоб не допустити зниження родючості ґрунту на полях, де гній не вносили, необхідно разом з мінеральними добривами вносити солому, яка активізує процеси гумусоутворення і може певною мірою замінити гній [5].

Суттєвим резервом поповнення органічної речовини в ґрунті є розширення посівних площ багаторічних бобових трав, які накопичують азот. Завдяки цьому значно зменшуються втрати гумусу і підвищується урожайність культур. Вплив на урожайність цукрових буряків попередників показано в таблиці 2.

Таблиця 2
Вплив попередників і фонів добрив на врожайність цукрових буряків

Попередники	Врожайність, ц/га	
	Без добрив	З добривами
Чорний пар	302	426
Еспарцет	263	386
Кукурудза	196	318
Оз. пшениця	219	355

Велику увагу необхідно приділяти цукристості коренеплодів. Заводи приймають буряки з базовою цукристістю 16,0%. Збільшення рівня цукру в солодких коренях дозволяє підвищити ефективність виробництва цукру. Виходячи з вищесказаного, дуже важливо дотримуватися строків збирання і не допускати підмороження коренів, хоча вони в цей час високими темпами набирають цукор. Тому потрібний економічно обґрунтований розрахунок строків збирання цукрових буряків. На цукристість впливає і кількість добрив, що вносять під цю культуру (таблиця 3).[2]

Вплив добрив на цукристість та на вихід цукру з гектара

Варіанти -	Цукристість, %	Вихід цукру, ц/га
Контроль	21,6	63,9
30 т N ₆₀ P ₃₀ K ₃₀	21,4	85,4
30 т N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	20,4	83,6
15 т N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	21,0	82,1
30 т N ₃₀ P ₃₀ K ₃₀	20,4	85,9
30 т N ₆₀ P ₃₀ K ₃₀ + гіпс	21,6	92,4
15 т N ₆₀ P ₆₀ K ₆₀	21,2	89,5

Показники таблиці свідчать, що на цукристість негативно впливає зростання доз азоту як у мінеральних добривах, так і в органічних, оскільки гній містить переважно азот. Тому при розрахунку доз внесення добрив необхідно враховувати негативний вплив азотних добрив. В умовах господарства доцільніше вносити мінімальні дози добрив, що дозволить отримати кращий результат. Це пов'язане з тим, що при підвищенні доз внесення окупність добрив значно знижується, а при їх високій вартості годі сподіватися на високий економічний ефект.

Підвищення врожайності тісно пов'язане з додатковими витратами на впровадження нових технологічних прийомів та придбання більш досконалих технічних засобів і високоякісних технологічних матеріалів.

Виходячи з вищесказаного, можна запропонувати такі підходи до вирішення проблеми оптимізації технологій:

- забезпечення достатнього рівня урожайності, застосовуючи в межах існуючих технологій технологічні прийоми та технічні засоби, які не потребують значних витрат коштів, коли основним критерієм оптимізації виступає мінімум додаткових капіталовкладень;

- зменшення собівартості продукції, підвищуючи рівень виконання технологічних операцій, впроваджуючи ефективніші технологічні прийоми і технічні засоби. Такий шлях не можна реалізувати за допомогою застарілої техніки, він потребує додаткових разових витрат на придбання нової техніки;

- забезпечення максимально можливої урожайності, використовуючи всі чинники і зводячи до мінімуму можливі втрати біологічного потенціалу культури. З упровадженням таких технологій передбачено застосовувати на всіх ключових операціях нові сільськогосподарські машини, що відповідають світовому рівню виробництва.

Розглянувши за такими критеріями оптимізації весь спектр технологічних операцій з урахуванням раніше отриманих результатів досліджень впливу окремих факторів на величину прямих експлуатаційних витрат на впровадження, варто виділити три найтипівіші варіанти технологій вирощування та збирання цукрових буряків – на базі серійних, нових вітчизняних та зарубіжних машин.

I. Технологія на базі серійних машин потребує мінімуму капіталовкладень і базується на застосуванні традиційних технологічних прийомів та технічних засобів, зниження норм висіву насіння до 10-12 шт. на 1 м рядка дає змогу зменшити витрати на формування густоти насаджень, стає можливим виключити з технологічної карти операцію досходових боронуваль. Бур'яни знищують, застосовуючи міжрядний обробіток та ручне прополювання. Збирають цукрові буряки за цією технологією вітчизняними машинами роздільним способом (зрізування гички, викопування коренеплодів з їх навантаженням).

II. Технологія на базі нових вітчизняних машин забезпечує найменшу собівартість. Така технологія прийнятна для підприємств середнього достатку (з рівнем рентабельності 10-15%). Вона базується на застосуванні для

ранньовесняного та передпосівного обробітків ґрунту агрегатів АРВ-8,1-01 і АРВ-8,1-02, використанні для сівби пневматичних сівалок точного висіву, дражованого насіння, комбінованого способу боротьби з бур'янами (внесення гербіцидів, міжрядні обробітки, ручне прополовання). Збирають цукрові буряки вітчизняними машинами для валкової технології (зрізування гички, викопування коренеплодів з їх валкуванням, підбирання валків), які дешевші порівняно з іншими бурякозбиральними машинами.

III. Технологія на базі зарубіжних машин забезпечує максимальну урожайність і стійкість проти негативних факторів. Така технологія базується на використанні гербіцидів, насіння високопродуктивних сортів, зарубіжної високоефективної техніки (оборотних плугів, комбінованих агрегатів для передпосівного обробітку ґрунту, пневматичних сівалок точного висіву, обприскувачів, бурякозбиральних машин), що гарантує високу якість виконання технологічних операцій, технологічну й технічну надійність. Впровадження такої технології потребує значних витрат на придбання нових машин, забезпечуючи значне підвищення урожайності коренеплодів (до 50–70 т/га) [6].

Оцінювали ефективність варіантів технологій за рівнем прямих експлуатаційних витрат на одиницю площі та на одиницю продукції за різних рівнів урожайності й застосування різних типів технічних засобів.

Встановили, що всі без винятку технічні засоби придатні для застосування в будь-якому з вищевказаних технологічних варіантів. Практичне здійснення такого маневрування технічними засобами в різних варіантах технологій обмежується лише економічною доцільністю.

Наприклад, за застосування на збиранні цукрових буряків порівняно дешевого комплексу машин для валкової технології на базі машин АЗК-6-01 та АЗК-6-03 вітчизняного виробництва зменшуються експлуатаційні витрати на виконання цієї операції на 28–41% з розрахунку на одиницю площі порівняно з іншими бурякозбиральними комплексами, використовувати ж дорогий енергонасичений бункерний комбайн 8Р-10 доцільніше при збиранні цукрових буряків на високорожайних площах.

Висновки. Проведені дослідження показують, що з економічної точки зору в господарствах доцільно використовувати енергозберігаючу технологію, при якій отримують найвищу окупність понесених затрат. У сучасних умовах доцільніше вносити мінімальні дози внесення добрив, що пов'язано з тим, що при підвищенні доз внесення окупність добрив значно знижується, а при їх високій вартості годі сподіватись на високий економічний ефект. Результати порівняння досліджуваних моделей технологій засвідчили, що за впровадження технологій на базі нових вітчизняних і зарубіжних машин через додаткові витрати на придбання техніки й технологічних матеріалів прямі експлуатаційні витрати на одиницю площі зростали порівняно з традиційною технологією на базі серійних машин (2345,76 грн.) і становили 2481,66 і 4147,2 грн. відповідно. Проте завдяки підвищенню урожайності прямі експлуатаційні витрати з розрахунку на одиницю продукції знижувалися, передусім за рахунок значного зменшення затрат праці на вирощування та збирання цукрових буряків.

Джерела та література:

1. Багрій Т. В. "Формування матеріально-ресурсного потенціалу інтегрованого бурякоцукрового виробництва" // Економіка АПК. – 2002. – №1 С. – 108-109.
2. Варченко О. Сучасний стан та перспективи вирощування цукрових буряків в Україні // Економіка АПК. – 2001. – 4. – С. 62-65.
3. Заец А.С. Рынок сахара: проблемы теории и практики. - К.: Наукова думка, 1998.-С. 16, 314.
4. Іващенко О.О. Вирощування цукрових буряків за специфічних умов 2003 року // Матеріали науково-технічної конференції цукровиків України „Шляхи підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва” - К.; 2003 - С. 318 (144-151).
5. Корнієнко С. та ін. Харківська технологія виробництва цукрових буряків // Пропозиція. – 2001. – 5. – С. 96-97.
6. Роїк М. та ін. Ефективність механізованих технологій вирощування та збирання цукрових буряків // Вісник аграрної науки. – 2000. – 4. – С. 43-46.

ОДИН З АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТРУКТУРНОГО АНАЛІЗУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ПЕРЕДПЛАНОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановка проблеми. Регулювання територіальної організації виробництва в регіонах України є складною проблемою, яка пов'язана з впливом багатьох факторів економічного, політичного та природного характеру.

На сучасному етапі розвитку економіки України на вирішення питань удосконалення територіальної організації виробництва ускладнюючий вплив чинить ще й такий фактор, як поки ще системно не врегульовані чинним законодавством питання щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

При структурних перетвореннях регіональних виробничих комплексів необхідний розумний компроміс між інтересами регіону, інтересами держави й інтересами підприємств, що працюють у ринкових умовах. Важливо знайти, з урахуванням особливостей перехідного періоду, співвідношення загальнодержавного регулювання за участю у вирішенні цих питань органів місцевої влади і дій ринкових механізмів.

У цьому зв'язку актуальною проблемою є методичне забезпечення на регіональному рівні розробок удосконалення територіальної організації промислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань територіальної організації виробництва в регіонах та розробці методик їх аналізу присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, а саме: В. Беседіна, І. Горленко, С. Дорогунцова, Д. Заставного, С. Іщука, М. Паламарчука, В. Поповкіна, Н. Процько, Д. Стеценка, Л. Чернюк та інших. У межах поглиблення напрацювань пропонується аспект функціонально-структурного аналізу територіальної організації з позиції системного підходу.

Виклад основного матеріалу. У даний час на обласному рівні розробляються програми економічного і соціального розвитку адміністративних областей. Показники розділів цих програм, що стосуються розвитку промислового виробництва, заповнюються на основі даних, що відображають наміри підприємств. Власне кажучи - це зведена програма намірів підприємств, що має, як вже неодноразово відмічалось в економічній літературі, більш інформаційний характер, ніж виконуюча роль інструмента впливу на розвиток економіки області.

Крім цього, в ній відсутні розділи, показники яких відображали б співвідношення регіональних інтересів із загальнодержавними.

Неузгодженість цих інтересів в умовах перехідної економіки призводить до великих народногосподарських втрат. Значна частина таких показників прямо пов'язана з територіальною організацією виробництва, що є одним з аспектів просторового розвитку продуктивних сил.

При розробці окремих напрямків розвитку промислового виробництва регіонів широке поширення здобув останнім часом структурно-функціональний підхід, що в інтегрованому вигляді, звичайно, включає:

- оцінку поєднання природних та економічних умов і ресурсів;
- розрахунок галузевої, функціональної і територіальної структур промисловості регіону;

- розрахунок показників територіальної спеціалізації, територіального обміну, комплексності і територіальної зосередженості.

На наш погляд, при розгляді питань територіальної організації промислового виробництва регіону ефективним методологічним підходом є структурно-функціональний аналіз із застосуванням пропонованої регіональної класифікації галузей промисловості і виконанням розрахунку функціональної структури промисловості за техніко-економічними показниками виробництва, пов'язаними з використанням природних та економічних умов та ресурсів.

Таблиця 1

Функціональна структура промислового виробництва регіону А
(у % до підсумку)

№ п/п	Функціональні групи та підгрупи галузей промисловості	Використання умов та ресурсів регіону					
		Т Середньо- спіскова чисель- ність ПВП	ТПП Вантаж ообіг	В Обсяг води, яка викорис- товується	Е Витрати електро- енергії	ТП Витрати палива (місцевого)	П Частка продукції, яка спожива- ється у регіоні
Iгр.	Галузі добувної промисловості, у тому числі:	1,4	0,9	0,6	12,6	-	
	• нафтодобувна	1,4	0,9	0,6	12,6	-	-
	• торфодобувна	0,0	...	-	-	-	100,0
	• лісозаготівельна	0,0	0,0	-	70,0
	• добування будівельного піску	0,0	...	-	0,0	-	80,0
	• добування скляного піску	0,0	...	-	0,0	-	-
IIгр.	Галузі обробної промисловості, які використовують місцеві природно-сировинні ресурси.	18,9	47,4	12,0	16,7	-	
	1. Підгрупа галузей по переробці мінеральної сировини	5,7	21,4	0,7	4,0	-	100,0
	у тому числі:						
	• виробництво будівельної цегли	4,5	19,1	0,4	2,5	-	100,0
	• виробництво торфо брикетів	1,2	2,3	0,3	1,5	-	100,0
	2. Підгрупа галузей по переробці лісової сировини	2,4	0,4	0,0	0,7	-	27,0
	у тому числі:						
	• деревообробна	2,3	0,4	0,0	0,7	-	25,0
	• лісохімічна	0,1	0,0	0,0	0,0	-	-
	3. Підгрупа галузей по переробці рослинницької сировини	6,7	22,5	8,4	6,0	-	45,2
	у тому числі:						
	• цукрова промисловість	1,9	7,9	3,8	2,3	-	68,0
	• плодоовочева промисловість	2,4	3,2	3,6	0,3	-	63,0
	• крохмальна промисловість	0,8	0,8	0,8	0,4	-	3,0
	• первинна обробка льону	1,3	1,0	0,2	1,6	-	-
	• борошномельно-круп'яна	0,3	9,6	0,0	0,3	-	67,0
	4. Підгрупа галузей по переробці тваринницької сировини	4,1	3,1	2,9	6,0	-	38,6
	у тому числі:						
	• м'ясна промисловість	1,8	1,6	0,8	2,5	-	50,0
	• молочна та маслосиробна	2,3	1,5	2,1	3,5	-	25,0
IIIгр.	Галузі обробної промисловості, які працюють на довівній сировині та матеріалах,	79,7	51,7	87,4	70,7	-	30,0
	у тому числі:						
	▪ електроенергетика	1,9	2,5	67,8	-	-	100,0
	▪ хімічна промисловість	9,0	1,4	3,9	30,7	-	2,2
	▪ машинобудування і металообробка	26,7	7,0	3,2	18,5	-	19,3
	▪ галузі деревообробної промисловості	3,3	0,7	0,2	1,1	-	49,0
	▪ паперова промисловість	1,5	1,0	0,8	1,7	-	1,2
	▪ промисловість збірного залізобетону	2,3	12,9	0,3	1,7	-	100,0
	▪ галузі легкої промисловості	25,0	2,3	4,4	12,3	-	19,0
	▪ галузі харчової промисловості	6,0	5,3	1,8	2,9	-	56,8
	▪ поліграфічна промисловість	0,5	0,2	0,0	0,1	-	100,0
	▪ комбикормова промисловість	0,5	17,6	0,0	0,6	-	98,0
	▪ інші промислові підприємства	3,0	0,8	0,0	1,1	-	15,8
	Вся промисловість	100,0	100,0	100,0	100,0	-	28,1
	Частка місцевих ресурсів, які використовуються	24,7	...	8,0	30,0	-	X

Згідно з пропонованою регіональною класифікацією галузей промисловості усі дрібні галузі та підгалузі промислового виробництва будь-якого регіону об'єднуються у три групи, які поділяються на відповідні підгрупи.

Після того, як всі дрібні галузі промислового виробництва регіону розподілені по відповідних функціональних групах і підгрупах, робиться розрахунок його функціональної структури за техніко-економічними показниками, пов'язаними з використанням економічних та природних умов і ресурсів регіону. Даний аспект структурно-функціонального підходу відображений у таблиці 1 на прикладі умовного регіону А.

При цьому варто чітко визначити, що розуміють під поняттям "територіальна організація виробництва". Як ми вважаємо - це впорядкованість, узгодженість між собою виробничої структури регіону, його регіональних функцій та поєднання природних і економічних умов і ресурсів цього регіону.

Аналіз таблиці 1 дає можливість виявити:

- склад функціональних груп (підгруп), що сформувалися на базі поєднання умов і ресурсів регіону; співвідношення між функціональними групами за інтенсивністю використання наявних природних та економічних умов та ресурсів;
- ступінь орієнтації галузей промисловості у своєму розвитку на ті чи інші умови та ресурси; частку задіяних у промислове виробництво місцевих ресурсів;
- зовнішню функцію промислового виробництва регіону (постачання на зовнішній ринок окремих видів продукції) і внутрірегіональну функцію (постачання продукції на місцевий ринок для задоволення своїх виробничих потреб та потреб населення).

Визначення відповідності темпів і рівнів розвитку галузей спеціалізації, а також галузей, що обслуговують внутрірегіональні потреби, можливостям природно-економічного ресурсного потенціалу регіону з урахуванням кон'юнктури ринку робляться за допомогою балансових розрахунків.

Таким чином, пропонований аспект структурно-функціонального аналізу дає можливість досить ефективно здійснити узгодження й впорядкування між собою структури промисловості регіону, її регіональних функцій і наявного поєднання природних та економічних умов і ресурсів.

З огляду на важливу роль державного регулювання в перехідний період, основні параметри зовнішньої функції промислового виробництва регіону (основні показники територіальної спеціалізації), що відображають загальнодержавні інтереси, повинні визначатися Міністерством економіки.

Після пророблення цих показників на обласному рівні з погляду можливостей території й узгодження їх з підприємствами вони повинні бути обов'язкові до виконання.

Поряд з цим обласному рівню повинна бути надана законодавчо оформлена можливість впливу на розвиток окремих виробництв, продукція яких служить для забезпечення найважливіших сторін життєдіяльності області.

Висновки. Включення відзначених вище показників у програму економічного і соціального розвитку області та обґрунтування територіальної організації виробництва за викладеною методичною схемою зіграє, на нашу думку, позитивну роль у визначенні оптимальних варіантів розвитку виробничого комплексу області.

АУДИТ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ

Вступ.

Кризова ситуація — це особлива ситуація, що характеризується ризиком банкрутства, слабкою конкурентною позицією, фінансовою нестійкістю. Традиційні методи управління не погоджують організаційні цілі з мінливою ситуацією, цілі залишаються колишніми, але якщо в нормальній ситуації цілями будь-якої організації є прибутковість, захоплення нових ринків тощо, то в кризовій ситуації головна мета — це виживання. Виникає дисбаланс між потребами підприємства і його можливостями. Щоб уникнути банкрутства і ліквідації, підприємство повинне мобілізувати свої ресурси на вирішення завдання виходу із кризи, а це вже ціль не просто управління, а ризик-менеджмент підприємства, що адаптований до стратегічних ризиків, антикризового керування.

Мета статті визначити місце аудиту в антикризовому управлінні підприємством.

Важливою тенденцією діяльності підприємства в сучасних умовах є зростання ролі інформаційних ресурсів. Ця тенденція зумовлена ускладненням технічної бази і технології виробництва, збільшенням числа факторів, які впливають на вирішення складних виробничих та управлінських проблем. Зростання управлінської інформації відбувається не лише за обсягом, але й за змістом.

Складнішими стають комунікаційні зв'язки, процедури і методи прийняття рішень, що вимагає додаткової інформації, яка відсутня у традиційній системі фінансового обліку.

Управління інформаційним процесом ставить дедалі більші вимоги перед управлінцями щодо розуміння ролі інформації та знань керівника в галузі створення інформаційних систем.

Незалежно від суспільно-економічних відносин дані бухгалтерського обліку завжди є основним джерелом вихідної інформації для антикризового управління. Це пояснюється тим, що система бухгалтерської інформації найповніше охоплює явища і процеси, що відбуваються на підприємстві і котрі аналізують як на мікро-, так і на макрорівні.

Головною перевагою бухгалтерської звітності для аналітичних служб різних рівнів управління повинна стати повнота, надійність, неупередженість та своєчасність інформації, можливість її трансформації, особливо в умовах фінансової кризи.

Зменшення інформаційного ризику можливе лише за умови проведення незалежного аудиту.

Питанням організації і методики аудиту присвячено багато праць українських і зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, М.В. Корягін, А.В. Єлисеєв, А. М. Кузьмінський, Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча, Б.Ф. Усач, Р. Адамс, Р. Монтгомері. Але, на жаль, у цих працях недостатньо уваги приділено визначенню місця аудиту в антикризовому управлінні діяльності підприємства.

Аудит підприємств, які перебувають у кризовому стані, а саме в стані фінансової кризи, розглядається в роботах О.О. Терещенко, О.І. Копилюк, А.В. Череп, А.М. Штангрет.

Дане питання висвітлюється у працях О.О. Терещенко, О.І. Копилюк, А.В. Череп, А.М. Штангрет.

Методи та результати

Термін аудит виник у латинській мові понад дві тисячі років тому і в перекладі означає „той, хто слухає”, але і на сьогодні в економічній літературі немає однозначного визначення поняття (сутності) аудиту, а тому його мета і завдання неоднакові.

Ф.Ф. Бутинець зазначає, що у вітчизняній і зарубіжній літературі немає єдиного підходу до визначення сутності, мети та призначення аудиту, і визначає аудит як „підприємницьку діяльність аудиторів по здійсненню перевірок стану бухгалтерської звітності, документального оформлення фактів господарського життя та інших фінансових зобов'язань і вимог з метою встановлення достовірності їх фінансової звітності та відповідності здійснених ними господарських операцій нормативним і законодавчим актам; аналізу фінансового стану та виявлення можливості покращення діяльності, а також надання консультаційних послуг з різних обліково-економічних та правових питань”[1, с. 9].

А.М. Кузьмінський визначає аудит як незалежну перевірку бухгалтерської звітності та іншої обліково-звітної інформації про діяльність підприємств з метою підтвердження їх достовірності й законності [2, с. 11].

А.Г. Загородній визначає аудит як перевірку фінансових звітів, що має на меті встановити відповідність складених фінансових звітів (у всіх суттєвих аспектах) чинному законодавству та встановленим нормам [3, с. 366].

Згідно з Законом України від 22.04.1993 р № 3125-ХІІ „Про аудиторську діяльність”: аудит - це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

На сьогодні у зв'язку зі змінами, внесеними до Закону України «Про аудиторську діяльність» (Закон України N 140-V (140-16) від 14.09.2006), аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність у всіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Таким чином, вищенаведені визначення аудиту та згідно з національним чинним законодавством – аудит зводиться до перевірки фінансової звітності, уся інша робота аудитора – супутні послуги (рис. 1).

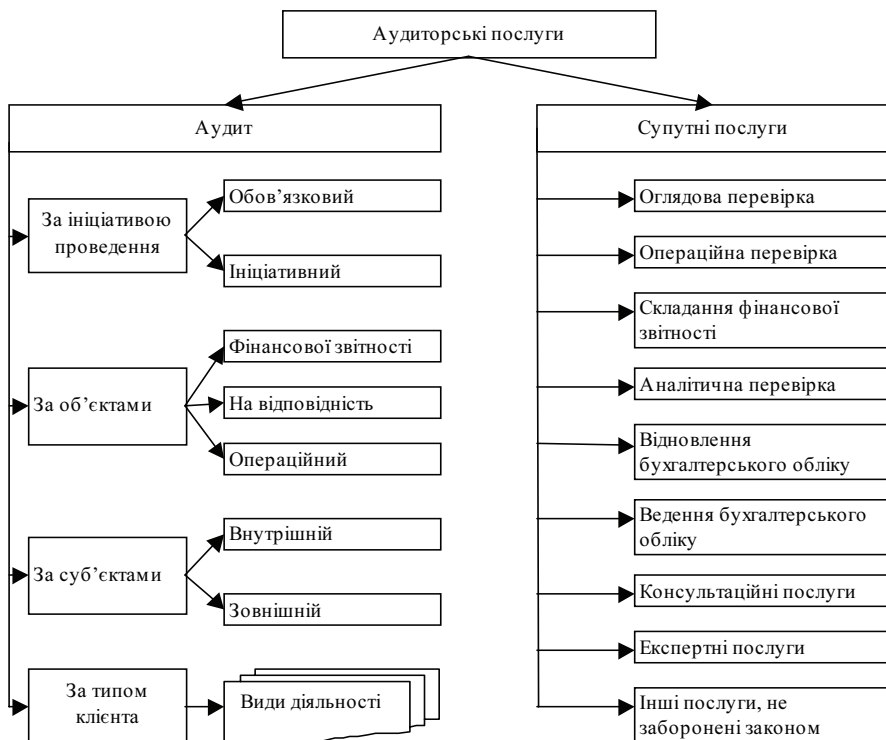

Рис. 1. Аудиторські послуги, які надаються користувачам фінансової звітності

Визначення аудиту, яке міститься у «Положенні про основні концепції аудиту», опублікованому в 1973 р. Комітетом з основних концепцій аудиту Американської асоціації бухгалтерів, включає як процес, так і мету аудиту: аудитом називається систематичний процес об'єктивного збору й оцінки свідчень про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень чинним критеріям і надання результатів перевірки зацікавленим користувачам [5, с. 20].

На наш погляд, найповніше визначення аудиту дав Р.Монтгомері: „Аудитом називають системний процес об'єктивного збору і оцінки свідчень про економічні дії і події з метою визначення ступеня відповідності цих тверджень встановленим критеріям і представлення результатів перевірки зацікавленим користувачам” [6, с. 19].

У навчальному посібнику Г. М. Давидова зазначено, що метою аудиту фінансової звітності є висновок аудитора про те, чи відповідає фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах інструкціям, які регламентують порядок підготовки і подання фінансових звітів. За результатами аудиту складають аудиторський висновок про реальний фінансовий стан суб'єкта господарювання [7, с. 18].

Заслужує на увагу теза Н. І. Дорош про те, що основною метою проведення аудиту є підтвердження достовірності фінансової інформації. При цьому достовірність фінансової звітності передбачає відсутність суттєвих помилок та викривлень інформації [8, с. 37].

Більш зрозуміло визначена мета (ціль) звичайного аудиту фінансової звітності, здійснюваного незалежним аудитором, у книзі «Аудит Монтгомері». В ній метою аудиту є висловлення думки про те, наскільки правильно фінансова звітність відбиває фінансовий стан, результати операцій і грошові потоки відповідно до загальноприйнятих принципів обліку.

Б.Ф. Усач ототожнює аудит з „незалежною експертизою фінансової звітності комерційних підприємств уповноваженими на те особами (аудиторами) з метою підтвердження її достовірності для державних податкових органів і власників. Іншими словами, аудит - це надання практичної допомоги керівництву й економічним службам підприємства щодо ведення справ і управління його фінансами, а також щодо налагодження бухгалтерського фінансового та управлінського обліку, надання різних консультацій” [9, с. 6].

О.О. Терещенко розглядає аудит як „незалежну експертизу публічної бухгалтерської та фінансової звітності, іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, мета якої – перевірити достовірність їх звітності, визначити повноту та відповідність чинному законодавству здійснюваного обліку та сформулювати висновки про реальний фінансовий стан підприємства ” [10, с. 73].

Отже, можна зробити висновок, що аудит - це перевірка фінансової звітності підприємства з метою висловлення думки аудитора про відповідність її певним критеріям та реальність відображення фінансового стану підприємства.

Рішенням Аудиторської палати України від 18.04.2003 р. №122/2 прийнято стандарти аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів як національні стандарти аудиту з 1 січня 2004 року.

Структура стандартів, виданих Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості, наведено на рисунку 2.

У відповідності до міжнародної концептуальної основи завдань з надання впевненості: „завдання з надання впевненості” - це завдання, виконуючи які, практик

робить висновок, призначений підвищити ступінь довіри майбутніх користувачів, які не є відповідальною стороною, щодо результатів оцінки порівняння предмета завдання з відповідними критеріями.

Результатом оцінки є інформація щодо:

визнання, оцінки, твердження та розкриття інформації, поданої у фінансовій звітності;

оцінка ефективності внутрішнього контролю.

Рис. 2. Структура стандартів, виданих Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості

Дана концептуальна основа передбачає два типи завдань із надання впевненості: завдання з надання обґрунтованої впевненості; завдання з надання обмеженої впевненості.

Різниця між цими типами завдань полягає у ступені інформаційного ризику і, як наслідок, результат завдання є основою для, у першому випадку, позитивної форми висновку, що відповідає прийнятно низькому рівню ризику, у другому випадку – негативної форми висновку і відповідно прийнятному рівню ризику у межах завдання.

Предмет та інформація завдання з надання впевненості можуть мати різну форму:

фінансові показники, що виражають історичний та/або прогнозований фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність підприємства;

ключові показники продуктивності та ефективності діяльності підприємства;

системи внутрішнього контролю, інформаційних технологій з боку ефективності їх функціонування;

корпоративне управління, управління ресурсами, відповідність законодавству;

фізичні характеристики процесу виробництва тощо.

Основними вимогами до предмета завдання з надання впевненості є, перше, можливість визначення та послідовної оцінки або вимірювання за обраними критеріями; друге, можливість отримання інформації про стан об'єкта певними процедурами з достатньою кількістю доказів на підтримку висновку про обґрунтовану або обмежену впевненість у залежності від завдання.

Міжнародний стандарт аудиту 120 розрізняє аудиторські перевірки і супутні послуги, рисунок 3.

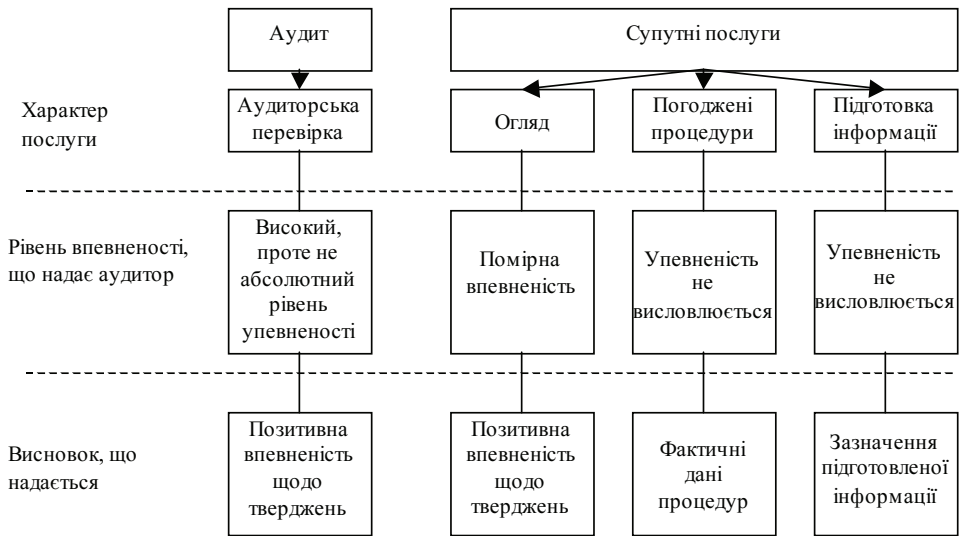

Рис. 3. Концептуальна основа аудиту та супутніх послуг

Таким чином, аудиторська перевірка фінансових звітів, відповідно до концептуальної основи міжнародних стандартів аудиту, має на меті надати аудиторі можливість висловити думку про те, чи складені ці фінансові звіти (у всіх суттєвих аспектах) відповідно до визначеної концептуальної основи фінансової звітності, тобто до міжнародних чи національних стандартів бухгалтерського обліку. При цьому аудитор, проводячи аудиторську перевірку, надає високий рівень упевненості, враховуючи ризик невиявлення, рівень упевненості не може бути абсолютним.

Супутні послуги включають, як видно зі схеми, огляди, погоджені процедури та підготовку інформації.

Метою огляду фінансових звітів є можливість аудитора констатувати, чи побачив аудитор те, що змушує його вважати, що фінансові звіти не складені в усіх суттєвих аспектах з визначеною концептуальною основою фінансової звітності. В ході огляду аудитор використовує процедури, які не надають усіх свідчень, як при аудиторській перевірці, тому рівень впевненості, що надає аудитор, є помірним.

Завдання з проведення погоджених процедур включає процедури, характерні для аудиторської перевірки, погоджені аудитором, суб'єктом господарювання та третьою стороною. Результатом завдання є висновок про фактичні дані, на основі яких одержувачі формують власні висновки.

Завдання з підготовки інформації полягає у збиранні, класифікації та узагальненні фінансової інформації аудитором, використовуючи свій бухгалтерський досвід. Процедури, що використовуються, не дають аудиторі можливості висловити будь-яку впевненість щодо фінансової інформації. Проте користувачі підготовленої інформації отримують послугу, що виконана з належним професіоналізмом та ретельністю.

О.О. Терещенко наводить такі характерні ознаки санаційного аудиту: „характерним для санаційного аудиту є те, що він проводиться на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі. Головна його мета – оцінити санаційну спроможність підприємства на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності та наявної санаційної концепції” [10, с. 74].

С.М. Онисько розглядає санаційний аудит як „поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, котрий здійснюється на підприємствах, що перебувають у фінансовій кризі. Основна його мета – оцінити санаційну спроможність господарської структури, визначивши глибину фінансової кризи

та причини її виникнення, виявивши можливості подолання кризи та провести експертизу наявної санаційної концепції” [11, с. 240].

Отже, у відповідності з наведеними означеннями можна говорити про завдання з підготовки інформації, виходячи з концептуальної основи міжнародних стандартів аудиту, а не про огляд фінансових звітів, а значить, про надання аудиторських послуг.

Ініціативний аудит може проводитись на вимогу будь-кого з користувачів фінансової звітності.

Останнім часом з'явився спеціальний термін “Stakeholders”, що саме й означає цю групу осіб. Цікаво те, що, оскільки цей термін не має досить лаконічного перекладу на інші мови, його вимовляють і пишуть буквально, як вимовляють в англійській мові, українською мовою він записується в такий спосіб: “стейкхолдер”. Основними стейкхолдерами підприємства є:

- інвестори;
- кредитори;
- власники підприємства;
- менеджери підприємства;
- працівники підприємства;
- постачальники;
- споживачі (клієнти підприємства);
- суспільні й державні організації.

Зрозуміло, що кожний стейкхолдер на основі однієї і тієї ж фінансової звітності хоче отримати зовсім різну інформацію, табл. 1.

Таблиця 1.

Стейкхолдери і мета використання фінансової звітності

Стейкхолдери	Мета використання фінансової звітності
	Внутрішні
Власники підприємства	Баланс підприємства на останню дату. Можливість реструктуризації виробництва, активів, капіталу, корпоративної реструктуризації. Можливість залучення капіталу. Відповідність системи управління і контролю. Додаткова вартість, створена в результаті санації. Сума коштів на проведення санації підприємства.
Управлінський персонал	Аналіз причин фінансової кризи та слабких місць. Визначення ключових параметрів, що характеризують фінансовий стан підприємства. Виробничий потенціал. Відповідність організаційної структури.
Працівники підприємства	Збереження робочих місць; Забезпечення оплати праці, компенсаційних виплат.
	Зовнішні
Інвестори	Сума інвестицій; Доцільність вкладання капіталу.
Кредитори	Баланс боржника на останню дату. Відомості про наявність у боржника активів, які можуть бути направлені на задоволення вимог кредиторів; Відомості про дебіторську заборгованість на дату подання звіту та про нереалізовані права вимоги; Інші відомості про можливості погашення кредиторської заборгованості. Оцінка ліквідності активів підприємства. Можливості надання кредиту та погашення зобов'язань як майбутніх, так і існуючих.

Постачальники	Можливість подальшої співпраці; Обсяг замовлень; Можливість оплати рахунків-фактур.
Клієнти	Можливості отримання продукції, робіт та послуг; Обсяг реалізації продукції, робіт та послуг; Своєчасність виконання поставок продукції, робіт та послуг.
Органи державного управління і контролю	Правильність розрахунку індексації заробітної плати. Правильність нарахування податків і зборів. Імовірність повернення і сума податкового боргу.

Висновки.

Таким чином, у ході дослідження визначено місце аудиту та аудиторських послуг, які надаються господарюючому суб'єкту під час провадження процедури санації. У ході санації підприємства осіб, зацікавлених у цій процедурі, окрім достовірності фінансової звітності, цікавить інформація щодо фінансового стану та господарської діяльності підприємства-боржника в цілому, а також його санаційної спроможності, що не завжди визначається на основі фінансової звітності.

Чинним законодавством передбачено проведення обов'язкового аудиту при порушенні питання про визнання господарюючого суб'єкта неплатоспроможним або банкрутом. Причому основна мета аудиту в даній ситуації підтвердити інформацію, що міститься у фінансовій звітності про наявні активи, власний капітал та зобов'язання підприємства-боржника, з метою визначення можливості суб'єкта господарювання розрахуватися по своїх зобов'язаннях. Проте в ході процедури санації підприємств у Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" не визначена обов'язковість проведення аудиту.

Тому доцільним під час проведення санації є залучення аудитора для надання аудиторських послуг з проведення аналізу фінансового стану підприємства-боржника та можливостей відновлення його платоспроможності.

В економічній літературі трапляються погляди дослідників щодо існування санаційного аудиту. Нами доведено, що застосування цього аудиту можливе лише до моменту складання та підписання плану санації. Проте він не буде відрізнятися від звичайного аудиту під час господарської діяльності юридичної особи. Тому такий аудит не можна називати санаційним.

Джерела та література:

1. Бутинець Ф.Ф. Аудит: Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів. – 2-е вид., перероб. та доп. – Житомир; ПП „Рута”, 2002. – 672 с.
2. Аудит: Практ. посіб. / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е. Петрик, В. Савченко и др.; Под ред. А.Кузьминского. – К.: Учетиформ, 1996. – 283 с.
3. Загородній А.Г. та ін. Аудит: теорія і практика: Навчальний посібник / Загородній А.Г., Корягін М.В., Єлісєєв А.В., Полякова Л.М., Блотнер В.Г., Бобрович О.Б., Будзан Н.В., Литвиненко Н.О., Озеран А.В., Озеран В.О., Савка Н.М., Соловій М.М., Тимофєєва Л.Я., Чернова Н.Й., - 2-е вид., перероб. і доп. – 2004. – 456 с.
4. Аудит и ревизия: Справочн. посіб. / А. Бавдей, И. Белый, Н. Дробышевский и др.; Под общ. ред. И.Н. Белого. – Минск: Мисанта, 1994. – 221 с.
5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. Видання 2006 року. – К.: ТОВ “ІАМЦАУ Статус”, 2006. -1152 с.
6. Аудит Монгтомери: Пер. с англ. / Ф. Дефлиз, Г. Дженик, В. Рейлли, М. Хирш; Под. ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
7. Давидов Г.М. Аудит. Підручник. – К.: Знання, 2004. – 514 с.
8. Дорош Н.І. Аудит: етодологія і організація. – К.: Т-во Знання, КОО, 2001. – 402 с.
9. Усач Б.Ф. Аудит: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2002.
10. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
11. Онисько С.М. Фінансова санація і банкрутство підприємств. Підручник. – Львів; „Магнолія плюс”; видавець СПД ФО Піча В.М., 2006. – 265 с.

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ЗНАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасній економічній науці найбільш повна та послідовна теорія підприємництва вперше була запропонована Й.Шумпетером [9] і подана як один із найвагоміших чинників економічного розвитку взагалі і спроможності генерації та відпрацьовування нових, оригінальних ідей (інновацій) з метою їх початкової комерційної реалізації зокрема. Відповідно до базових основ теорії підприємництва економічна безпека в умовах ринкової економіки базується на продуктивності та ефективності діяльності економічних агентів, що формуються завдяки інноваційній діяльності, яка, з одного боку, не дає встановитися ринковій рівновазі, а з іншого боку - інновації, що впроваджуються підприємцями, створюють якісно новий ринковий попит, підвищують загальну економічну активність та призводять до зростання доходів [1, 2, 3, 6], порушуючи при цьому стан ринкової рівноваги.

У такому контексті важливою передумовою ефективності підприємства та його економічної безпеки є наявність і постійне, систематичне відновлення та поповнення бази знань про підприємництво, його об'єкти і суб'єкти (причому ця передумова актуальна як для розвитку підприємництва в широкому сенсі – як суспільного явища, так і для розвитку одиничного (індивідуального) підприємництва, підприємства і підприємця). Роль знань у відтворенні процесів існування та життєдіяльності будь-яких економічних агентів підкреслюється багатьма дослідниками. Зокрема визначається, що "... сама человеческая деятельность всегда есть процесс взаимопревращения возможности и действительности на основе использования определенных знаний" [4, с. 89], а економічні процеси найбільш чітко і наочно дозволяють відстежити прямий взаємозв'язок між рівнем наявних знань і рівнем досягнутих результатів та ефективності діяльності. Зокрема І.Коган відмічає, що економічні ресурси складаються не тільки з суто матеріальних активів, а й також з певного інформаційного потенціалу, що надає найкращі можливості їх використання в операційних процесах [5]. Важливість категорії "знання" як джерела ефективності економічних агентів та елементу потенціалу економічної безпеки потребує детальнішого її наукового розгляду.

Варто зазначити, що знання економічного агента в структуру його ресурсного забезпечення не включаються тому, що є джерелом його реляційних можливостей в той час, коли усі інші ресурси є елементами субстанціональних можливостей, що якісно відрізняються між собою і не можуть бути зіставлені один з одним. Це відбувається тому, що феномен знання існує тільки у єдності з конкретним матеріальним носієм або з групою носіїв – усе інше знання перетворюється суто в інформацію [7, 8], що опосередковано не може бути джерелом інноваційних ідей й не є джерелом ефективності та елементом потенціалу економічної безпеки.

Саме сутність якісної ідеальності і невід'ємного зв'язку із матеріальним носієм є першою специфічною рисою категорії знання у контексті її здатності до забезпечення ефективності діяльності економічного агента та формування його економічної безпеки.

Другою важливою особливістю категорії знання як елемента інноваційного процесу, забезпечення ефективності й формування потенціалу економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності є безперечна верифікованість – перевірений на практиці результат пізнання об'єктивної дійсності.

Третьою характерною рисою є спрямованість знання до чітко визначеної предметної сфери, де вони відтворюють закономірності, принципи, зв'язки і закони, отримані в

результаті практичної діяльності і набуття практичного професійного досвіду.

Четвертою характерною рисою є мультиформність знання – можливість їх існування у якісно різних формах.

П'ятою характерною рисою є спосіб використання феномену знання, що в цілому являє собою процес формування висновків діяльності.

Відповідно до вищевикладеного маємо можливість навести структуру феномену знання, що може бути джерелом інноваційного розвитку, фактором ефективності та елементом потенціалу економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, а саме:

1. Множина детермінантів і визначень, що мають знакову (семіотичну) природу, створені людиною в процесі пізнання і визначають множину реальних об'єктів і властивостей певної предметної сфери;

2. Множина детермінованих взаємозв'язків між об'єктами предметної сфери, що відтворюються у таких формах:

- у формі відносин предикативності;
- у формі правил функціонального зв'язку декількох об'єктів предметної сфери;
- у формі правил формування логічних висновків;

3. Методологія, методичні принципи і механізми діяльності у певній предметній сфері;

4. Сукупність критеріїв ефективності та безпеки діяльності у певній предметній сфері.

Але варто зазначити, що більша частина загальної множини знань суб'єктів підприємницької діяльності не може бути піддана структуризації та набути властивостей нематеріального ресурсу інноваційного розвитку, фактора ефективності та елемента потенціалу економічної безпеки. Це відбувається тому, що більшість знань, які можуть забезпечити певні потенційні та навіть реальні можливості розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, фактично існують у імпліцитному (прихованому) неформалізованому стані. У той же час знання у експліцитному (формалізованому) стані набувають, як правило, вже звичної якості їх використання, що не приводить до зростання обсягу знань і підвищення можливостей економічних агентів, і являють собою застосування об'єктивно втілених у технологіях знань задля виконання стандартизованих, рутинних функцій, якісні параметри яких є первісно заданими. І тільки реінжиніринг процесу їх використання і застосування здатен забезпечити формування конкурентних переваг суб'єкта підприємницької діяльності, його ефективності та економічної безпеки на засадах нових, інноваційних способів, методів, принципів і механізмів застосування вже відомих знань і фактів.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне зазначити, що задля забезпечення інноваційного розвитку, конкурентних переваг, ефективності діяльності та економічної безпеки суб'єктів підприємництва необхідно використання феномену знання організувати як процес актуалізації реляційних можливостей відповідно до комплексу експліцитних (формалізованих) та імпліцитних (неформалізованих) компонентів знань, які є взаємозумовленими і компліментарними та спрямовані на забезпечення власної ефективності та формування економічної безпеки.

Джерела та література:

1. Arundel, K. Smith, P. Patel, G. Sirilli, The future of innovation measurement in Europe - concepts, problems and practical directions, IDEA paper series. 3, 1998, с. 36
2. Cantwell L.A. Technological innovation and Multinational Corporations. Oxford, Basil Blackwell. 1989.
3. Бажал Ю. Инновационная теория экономической политики // Экон-ка советской Украины. – 1991. – № 3. – С. 11-22.
4. Возможность и действительность / Под ред. М.А.Парнюка. – Киев: Наукова думка, 1989. – 287 с.
5. Коган И.М. Прикладная теория информации. – М.: Радио и связь, 1981. – 216 с.
6. Сахал Д. Технический прогресс: концепции, модели, оценки. - М.: Финансы и статистика, 1985. – 366 с.
7. Ходжсон Д. Социально-экономические последствия прогресса знаний и нарастания сложности // Вопросы экономики. – 2001. – № 8. – С. 32-45.
8. Штанько В.И. Информация. Мышление. Целостность. – Харьков, 1992. – 145 с.
9. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

ПРО АВТОРІВ

Ногін Євген - завідувач наукової бібліотеки Чернігівського історичного музею ім. В.Тарновського.

Однороженко Олег - докторант Інституту української археолографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України.

Хромова Ірина - пошукачка відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України.

Гайдар Віра - співробітниця Центру дитячого та юнацького туризму і екскурсій (м. Чернігів).

Гайдар Наталія - студентка Чернігівського технологічного університету.

Гапоненко Дмитро - аспірант кафедри українознавства, політології і соціології ЧДПУ ім. Т.Г.Шевченка.

Тарасенко Олександр - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії слов'ян ЧДПУ ім. Т.Г.Шевченка.

о. Мищик Юрій - професор, доктор історичних наук (м. Київ).

Доманова Ганна - кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка.

Кондратьєв Ігор - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка.

Шевчук Валерій - письменник, лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка (м. Київ).

Кривобок Олександр - аспірант Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова.

Світенко Марія - старший викладач кафедри гуманітарних наук Чернігівського технологічного університету.

Папченко Валентин - викладач кафедри українознавства і політології ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка.

Колєватов Олексій - кандидат історичних наук, старший викладач кафедри гуманітарних наук Чернігівського державного технологічного університету.

Дзюба Тетяна - кандидат філологічних наук (м. Чернігів).

Машенко Станіслав - кандидат філософських наук, доцент ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка.

Машенко Ірина - студентка ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка.

Зайцев Микола - кандидат філософських наук, доцент Національного університету «Острозька академія».

Сокол Марія - викладач кафедри лінгвістики і права Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права МНТУ.

Кушерець Тамара - кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та соціології Ніжинського держуніверситету ім. М. Гоголя.

Терлецький Віктор - літературознавець (м. Шостка Сумської обл.)

Арсенич-Баран Ганна - член Національної спілки письменників України.

Бондарчук В'ячеслав - здобувач наукового ступеня кандидата економічних наук (Чернігівський державний інститут економіки та управління).

Іванець Володимир - доцент Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права.

Селінний Михайло - старший викладач Чернігівського інституту інформації, бізнесу і права.

Бондар Василь - кандидат економічних наук (м. Чернігів).

Бобришева-Шкарлет Тетяна - кандидат економічних наук, доцент (Чернігівський інститут інформації, бізнесу і права МНТУ).

Нехай Валентин - старший викладач Чернігівського державного технологічного університету.

Шкарлет Сергій - доктор економічних наук, професор (м. Чернігів).